

راهنمای جامع

تحلیل منابع آموزش زبان

نویسنده:
مذیره شهباز

دکتر. تمرکز بر انگاره
تیل اندرسون

راهنمای جامع
تحلیل منابع آموزش زبان
با تمرکز بر انگاره نیل اندرسون

منیره شهباز

نام کتاب: راهنمای جامع تحلیل منابع آموزش زبان با

تمرکز بر انگاره نیل اندرسون

منیره شهباز

اول ۱۳۹۶ / ۳۰۰ نسخه

رقعی

مolf:

چاپ / شمارگان:

قطع:

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سراج / مجتمع چاپ رضوی

محمد زمانی

طرح جلد:

مجید شمس الدین

صفحه آرای:

سمیه برنا

ویراستار:

۲۲۰۰۰ تومان

قیمت:

۹۷۸-۶۰۰-۸۳۳-۰۷-۳

شابک:

کلیه حقوق این اثر برای نشر خاموش محفوظ است.

ارتباط با نشر خاموش: ۰۹۱۳۱۷۸۱۹۲۰ / ۰۹۱۲۰۱۷۸۱۹۴

www.khamooshpub.ir

khamooshpub@gmail.com

[telegram.me/khamooshpubch](https://t.me/khamooshpubch)

فهرست

پیش‌گفتار	۱۳
فصل اول: کلیات	۱۷
مقدمه	۱۹
بیان مسأله	۲۱
سؤال‌ها و فرضیه‌های پژوهش	۲۳
شیوه پژوهش	۲۵
مفاهیم و واژگان اختصاصی پژوهش	۲۵
فصل دوم: پیشینه پژوهش	۲۹
مقدمه	۳۱
پیشینه پژوهش‌های غیرایرانی	۳۲
سیر تحول روش‌ها و رویکردهای خواندن	۳۳
رویکرد الفبایی	۳۳
روش آواشناختی و ارتباط آن با خواندن شفاهی و صامت	۳۴
فرضیه تحلیل مقابله‌ای	۳۵
رویکردهای محیط‌گرا	۳۷
نظریه ذاتی‌گرا	۳۷
رویکرد تعامل‌گرا	۳۸
نظریه پیوندگرایی	۳۹
تفسیرها و مرزبندی‌های ارائه‌شده در خصوص خواندن	۴۱
فرایند و برآیند در خواندن	۴۲
سطوح فهم در خواندن	۴۲
سطوح درک در خواندن	۴۳
زیرمهارت‌های خواندن	۴۴
انواع خواندن بر اساس تنوع متون	۴۷
تمایزهای میان خواندن در زبان اول و زبان دوم	۴۸
انگاره‌های توصیف‌کننده خواندن	۴۹
توانش خواننداری	۴۹
جهانی‌های خواندن	۵۱

انگاره آموزشی اندرسون.....	۵۱
متغیرها.....	۵۲
متغیرهای خواننده.....	۵۲
دانش پیشین و ارتباط آن با طرحواره‌ها.....	۵۲
دانش درباره ژانر.....	۵۳
دانش درباره مضمون.....	۵۳
دانش درباره جهان.....	۵۴
دانش فرهنگی.....	۵۵
دانش فرازبانی و فراشناخت.....	۵۵
متغیرهای متن.....	۵۶
موضوع و محتوای متن.....	۵۷
نوع و ژانر متن.....	۵۷
سازمان متن.....	۵۸
ادبی بودن یا نبودن متن.....	۵۹
متغیرهای سنتی زبان شناختی.....	۶۰
عناصر دخیل در درک مطلب.....	۶۱
تشخیص واژه.....	۶۲
دانش واژگانی.....	۶۴
آگاهی درون واژه‌ای و توسعه دانش درباره واژه‌ها.....	۶۷
ادغام اطلاعات در پردازش جمله.....	۶۹
پردازش گفتمانی.....	۷۱
ساختار متن و درک متن.....	۷۳
پیشینه پژوهش‌های ایرانی.....	۷۴
جمع‌بندی.....	۸۰
فصل سوم: مبانی نظری	۸۳
۱-۳. مقدمه.....	۸۵
فعال‌سازی دانش پیشین (A).....	۸۷
گسترش گنجینه واژه‌ها (C).....	۹۱
آموزش درک (T).....	۹۷

افزایش سرعت خواندن (I)	۱۰۳
تأیید راهبردها (V)	۱۰۸
الف. راهبردهای شناختی خواندن	۱۱۳
ب. راهبردهای فراشناختی خواندن	۱۱۴
پ. راهبردهای جبرانی خواندن	۱۱۴
۳-۲-۶. ارزیابی پیشرفت (E)	۱۱۵
جمع‌بندی	۱۲۰
فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها	۱۲۵
مقدمه	۱۲۷
مجموعه فارسی پیاموزیم (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۷)	۱۲۹
مجموعه آموزش فارسی به فارسی (جامعه المصطفی، ۱۳۸۷-۱۳۹۰)	۱۳۷
۴-۴. مجموعه زبان فارسی (صفارمقدم، ۱۳۸۶)	۱۴۴
۴-۵. کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی (شورای مؤلفان، ۱۳۹۰)	۱۵۰
فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها	۱۵۷
مقدمه	۱۵۹
مروری بر فصل‌های پیشین	۱۶۰
ارزیابی فرضیه‌ها	۱۶۲
۴-۵. پیشنهادهایی برای پژوهش‌های بعدی	۱۷۰
کتاب‌نامه	۱۷۱
کتاب‌نامه فارسی	۱۷۲
کتاب‌نامه انگلیسی	۱۷۵
واژه‌نامه	۱۸۹
واژه‌نامه فارسی به انگلیسی	۱۹۰
واژه‌نامه انگلیسی به فارسی	۱۹۹

فهرست

جدول ۱-۳. کارنامه خواندن	۱۱۷
جدول ۲-۳. جدول ثبت سرعت خواندن	۱۱۷
جدول ۳-۳. جدول درک مطلب	۱۱۸
جدول ۴-۳. خواندن مکرر	۱۱۹
جدول ۵-۳. اصول شش‌گانه اندرسون	۱۲۳
جدول ۱-۴. میزان انطباق سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم با اصل نخست انگاره اندرسون .	۱۳۰
جدول ۲-۴. میزان انطباق سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم با اصل دوم انگاره اندرسون	۱۳۱
جدول ۳-۴. میزان انطباق سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم با اصل سوم انگاره اندرسون	۱۳۲
جدول ۴-۴. میزان انطباق سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم با اصل چهارم انگاره اندرسون	۱۳۲
جدول ۵-۴. میزان انطباق سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم با اصل پنجم انگاره اندرسون	۱۳۳
جدول ۶-۴. میزان انطباق سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم با اصل ششم انگاره اندرسون	۱۳۳
جدول ۷-۴. فنون و زیرفنون پیاده‌شده در سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم	۱۳۶
جدول ۸-۴. میزان انطباق جلد‌های دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی با اصل نخست انگاره اندرسون	۱۳۷
جدول ۹-۴. میزان انطباق جلد‌های دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی با اصل دوم انگاره اندرسون	۱۳۸
جدول ۱۰-۴. میزان انطباق جلد‌های دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی با اصل سوم انگاره اندرسون	۱۳۹
جدول ۱۱-۴. میزان انطباق جلد‌های دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی با اصل چهارم انگاره اندرسون	۱۳۹
جدول ۱۲-۴. میزان انطباق جلد‌های دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی با اصل پنجم انگاره اندرسون	۱۴۰
جدول ۱۳-۴. میزان انطباق جلد‌های دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی با اصل ششم انگاره اندرسون	۱۴۱
جدول ۱۴-۴. فنون و زیرفنون پیاده‌شده در جلد‌های دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی	۱۴۳

- جدول ۴-۱۵. میزان انطباق مجموعه زبان فارسی با اصل نخست انگاره اندرسون ۱۴۴
- جدول ۴-۱۶. میزان انطباق مجموعه زبان فارسی با اصل دوم انگاره اندرسون ۱۴۵
- جدول ۴-۱۷. میزان انطباق مجموعه زبان فارسی با اصل سوم انگاره اندرسون ۱۴۶
- جدول ۴-۱۸. میزان انطباق مجموعه زبان فارسی با اصل چهارم انگاره اندرسون ۱۴۶
- جدول ۴-۱۹. میزان انطباق مجموعه زبان فارسی با اصل پنجم انگاره اندرسون ۱۴۷
- جدول ۴-۲۰. میزان انطباق مجموعه زبان فارسی با اصل ششم انگاره اندرسون ۱۴۸
- جدول ۴-۲۱. فنون و زیرفنون پیاده شده در مجموعه زبان فارسی ۱۵۰
- جدول ۴-۲۲. میزان انطباق کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی با اصل نخست انگاره اندرسون .. ۱۵۱
- جدول ۴-۲۳. میزان انطباق کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی با اصل دوم انگاره اندرسون ۱۵۲
- جدول ۴-۲۴. میزان انطباق کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی با اصل سوم انگاره اندرسون ۱۵۲
- جدول ۴-۲۵. میزان انطباق کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی با اصل چهارم انگاره اندرسون ... ۱۵۳
- جدول ۴-۲۶. میزان انطباق کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی با اصل پنجم انگاره اندرسون ۱۵۳
- جدول ۴-۲۷. میزان انطباق کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی با اصل ششم انگاره اندرسون ۱۵۴
- جدول ۴-۲۸. فنون و زیرفنون پیاده شده در کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی ۱۵۵
- نمودار ۵-۱. میزان انطباق سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم با اصول انگاره اندرسون ۱۶۳
- نمودار ۵-۲. میزان انطباق جلد های دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی با اصول انگاره اندرسون ۱۶۴
- نمودار ۵-۳. میزان انطباق مجموعه زبان فارسی با اصول انگاره اندرسون ۱۶۴
- نمودار ۵-۴. میزان انطباق کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی با اصول انگاره اندرسون ۱۶۵
- نمودار ۵-۵. تفکیک اصول انگاره اندرسون بر مبنای چرخه پیش تکلیف-تکلیف-پس تکلیف ۱۶۷
- نمودار ۵-۶. نحوه پیاده سازی چرخه پیش تکلیف-تکلیف-پس تکلیف در مجموعه فارسی بیاموزیم ۱۶۷
- نمودار ۵-۷. نحوه پیاده سازی چرخه پیش تکلیف-تکلیف-پس تکلیف در مجموعه آموزش فارسی به فارسی ۱۶۸
- نمودار ۵-۸. نحوه پیاده سازی چرخه پیش تکلیف-تکلیف-پس تکلیف در مجموعه زبان فارسی ۱۶۸
- نمودار ۵-۹. نحوه پیاده سازی چرخه پیش تکلیف-تکلیف-پس تکلیف در کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی ۱۶۸

پیش‌گفتار

فراگیر شدن جریان‌های فکری، مکاتب، ایده‌های خلاقانه و کارساز و سایر امور این‌چنینی، به سادگی و با سرعت بالا اتفاق نمی‌افتد. در علوم انسانی و اجتماعی، روند شناخته شده و تجربه شده چنین است که آن جریان و ایده توسط یک یا چند نفر ایده‌پرداز و به صورت شفاهی یا مکتوب معرفی می‌شود و در صورتی که تجربه پذیر باشد، توسط همان افراد یا پیروان آن‌ها به بوتۀ آزمایش گذاشته می‌شود. اگر آن ایده در عمل نیز تأیید شد، کم‌کم افراد بیشتری، خود به خود یا بر اثر تبلیغات (بسته به نوع ایده) و به دلیل نیاز یا علاقه، به سمت آن کشیده می‌شوند و هر کدام آن ایده را در شرایط محیط‌های مختلف می‌آزمایند و بُعد و وجهی به ابعاد و وجوه آن می‌افزایند و به این ترتیب، آن را غنی‌تر، پربارتر و ثمربخش‌تر می‌کنند. میزان غنا (یا غناپذیری) آن ایده است که عمر آن را تعیین می‌کند. گاهی یک ایده در میان انبوه ایده‌های دیگر گم می‌شود و گاهی در آن‌ها ادغام می‌گردد. گاهی آنقدر گسترده است که ایده‌های دیگر را در گرد خود جمع می‌کند و گاهی کاملاً

مستقل عمل می‌کند. حتی ممکن است ایده‌ای در ابتدا جدی گرفته نشود ولی پس از مدتی (کوتاه یا دراز)، افراد به اهمیت آن پی ببرند و آن را به جریان ببندازند. به هر حال، آن چه در این میان اهمیت دارد این است که هر فرد متفکر و ایده‌پرداز اثری مثبت (هرچند اندک) در مسیر بلوغ فکری و عملی بشریت برمی‌دارد و بنابراین، هر ایده‌ای در جای خود، با ارزش و قابل تأمل است؛ ضمن این که، بررسی آن‌ها در طول تاریخ، به ما اطلاعات گسترده‌ای در خصوص باورهای فرهنگی، شرایط اجتماعی و نیازهای جوامع در هر مرحله از تاریخ می‌دهد. اخیراً پیامی در کانال‌های تلگرامی دست به دست می‌شود که شاید بتوان آن را مثالی (هرچند کمی نامربوط) از آن چه ذکر شد، دانست و آن پیام این است: ۳۸ سال طول کشید تا تعداد استفاده‌کنندگان از رادیو به ۵۰ میلیون نفر برسد؛ این مدت برای تلفن ۲۰ سال، برای تلویزیون ۱۳ سال، برای فیسبوک ۳/۵ سال و برای گوگل ۸۸ روز بود.

در رشته آموزش زبان، مانند دیگر رشته‌های علوم انسانی، جریان‌ها و نظریه‌های گوناگونی ظهور و بروز کرده‌اند و شکی نیست که این روند تا همیشه ادامه خواهد داشت. واضح است که انواع و اقسام ایده‌های علمی در طول تاریخ این رشته و به وسیله پژوهش‌گران مختلف معرفی شده‌اند و یکی از چند مسیری را که در ابتدا اشاره شد، پیش گرفته‌اند. همان طور که می‌دانید، این ایده‌ها به اموری همچون روش‌های آموزش دستور (مثلاً مستقیم و غیرمستقیم)، آموزش واژه و همچنین آموزش مهارت‌های زبانی مختلف پرداخته‌اند. بعضی از آن‌ها تنها در محیط‌هایی خاص مفید فایده بوده‌اند و برخی دیگر آن قدر همه‌جانبه و کل‌نگر بوده‌اند که به کارگیری آن‌ها در بسیاری از محیط‌ها مطلوب بوده است.

در خصوص آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، مشکلی که ما در کشورمان با آن روبه‌رو هستیم، این است که با ایده‌هایی که در رشته آموزش

زبان مطرح می‌شوند، دیر همراه می‌شویم. به عبارت ساده‌تر، به سختی می‌توانیم نگاه خود به امور را تغییر دهیم. این امر شاید طبیعی باشد اما بهانه آوردن و گفتن این که فلان کشور نیز هنوز دیدگاه ذوقی و غیرعلمی دارد و بنابراین ما در نوع نگاهمان تنها نیستیم، دردی را دوا نمی‌کند. زمان آن رسیده است که با تغییر دید خود و روی آوردن به روش‌های علمی و تجربه شده، هم در نوع تدریس و هم در تهیه منابع، طرز تفکر سنتی را از رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان بزداییم تا در درازمدت شاهد اقبال بیشتر خارجی‌ان به یادگیری زبان فارسی باشیم. البته نباید این مطلب را از نظر دور داشت که در سال‌های اخیر، تلاش‌های نویدبخشی از سوی متولیان آموزش زبان فارسی در جهان، و در رأس آن‌ها، بنیاد سعدی انجام گرفته است و تاکنون چندین جلد کتاب که هر کدام جلد‌هایی از یک مجموعه هستند، با رویکردهایی نوین توسط آن بنیاد منتشر شده است.

ایده‌های مطرح شده در مباحث آموزش زبان، بسته به ویژگی‌ها و میزان درستی و فراگیر بودنشان، عنوان‌های متفاوتی از جمله نظریه، انگاره یا رویکرد گرفته‌اند. یکی از این ایده‌ها انگاره نیل اندرسون است که پرورش مهارت خواندن به زبان دوم/خارجی را مد نظر قرار داده است. در این کتاب، سعی داریم چند منبع آموزش زبان فارسی را با محوریت این انگاره مورد تحلیل و ارزیابی قرار دهیم؛ به این امید که در آینده شاهد تغییر نگاه نویسندگان منابع آموزش زبان فارسی به موضوع چگونگی آموزش مهارت خواندن باشیم.

مبنای این کتاب رساله کارشناسی ارشد اینجانب در دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبائی بود که با راهنمایی دکتر رضامراد صحرایی و مشاوره دکتر گلناز مدرسی‌قوامی، تالیف و تدوین شده است. بر خود لازم می‌دانم از این استادان گرانمایه و ارجمند که این پژوهش

بدون راهنمایی و دستگیری شان به سرانجام نمی رسید، تقدیر و تشکر کنم. در پایان از دکتر محمد دبیرمقدم، دکتر ویدا شقاقی، دکتر کوروش صفوی و دکتر مجتبی منشی زاده، استادانم در گروه زبان شناسی دانشگاه علامه طباطبایی که افتخار شاگردی آن ها را داشته ام، سپاس گزاری می کنم.

منیره شهباز

فروردین ۱۳۹۶ - تهران

مقدمه

ناگفته پیداست که نخستین و پرکاربردترین ابزاری که آدمیان جهت برقراری ارتباط با یکدیگر به کار بردند و می‌برند، زبان است. نقش زبان در ایجاد ارتباط میان انسان‌ها به اندازه‌ای پررنگ و انکارناشدنی است که انواع دیگری از ارتباطات انسانی نیزگاه با واژه زبان همراه می‌شوند یا معنی و مفهوم می‌یابند که از آن جمله است زبان بدن^۱ یا زبان غیرکلامی^۲ (به معنای حرکات خاص دست یا اعضاء چهره که رساننده پیامی باشد)، زبان عقل، زبان هنر، زبان سینما و مانند آن. حتی آواها و صداهایی که پرندگان و حیوانات تولید می‌کنند نیزگاه به زبان تعبیر می‌شود. بنابراین، بسیار طبیعی و قابل انتظار است که چنین ابزار قدرتمند و پراستفاده‌ای، کنجکاوی‌هایی را در ذهن افراد مختلف و به ویژه اندیشمندان به وجود آورد و توجه آن‌ها را به شناختن و شناساندن اجزاء و عناصر سازنده و چپستی و چگونگی عملکرد آن معطوف کند.

---

1. body language

2. nonverbal language

بخشی از توصیف‌ها و تعریف‌هایی که از زبان ارائه گردیده‌است، جز شناختن زبان، هدف دیگری را هم دنبال می‌کرده‌اند که آن همانا نحوه یادگیری و یاددهی زبان است. تعامل میان ملت‌ها ضرورت‌هایی را سبب شد که مهم‌ترین آن‌ها یادگیری زبانی دیگر بود. در ابتدا، نوآوری‌های حوزه آموزش زبان به قدری اندک بود که در سراسر سده نوزدهم میلادی فقط یک روش تدریس مرسوم بود و آن چیزی نبود جز روش تدریس دستورترجمه^۱ که تنها شامل از برکردن معنای واژه‌ها و قواعد دستوری زبان می‌شد. از آن پس، روش تدریس‌های متعدد یکی پس از دیگری (و گاه در یک بازه زمانی)، و هر کدام در نتیجه مخالفت مبدعان خود با روش تدریس پیشین، آفریده شدند تا این که در سال ۱۹۷۰ و برپایه مطالعات گوناگونی که روشن می‌کرد در آموزش زبان باید حتمیت و جزمیت را به کناری گذاشت و استثنائاتی همچون نیازها و اهداف زبان‌آموزان را نیز در نظر گرفت، اصطلاح رویکرد^۲ و در نتیجه فراگیر شدن آراء و اندیشه‌هایی که یادگیری زبان را حاصل به کارگیری آن می‌دانست، رویکرد ارتباطی^۳ متولد شد. این رویکرد اکنون نیز رایج است و در قالب آموزش تکلیف محور^۴ ظاهر شده‌است (ریچاردز^۵، ۲۰۰۱). چنان که می‌دانیم یکی از پایه‌ای‌ترین شروط تسلط بر هر زبانی، ایجاد و بهبود چهار مهارت زبانی^۶ نوشتن^۷، خواندن^۸، شنیدن^۹ و گفتگو^{۱۰} است که هر کدام از آن‌ها به نوبه خود حائز اهمیت است و کتاب جامع و مثمر ثمر نیز کتابی

-
1. Grammar Translation Method
  2. approach
  3. Communicative Approach
  4. Task-based Teaching (TBT)
  5. J. C. Richards
  6. language skill
  7. writing
  8. reading
  9. listening
  10. speaking

است که به نحوی مطلوب و علمی سعی در پروراندن این چهار مهارت مهم داشته باشد. خواندن نیز مهارتی است که زبان آموز با تسلط بر آن قادر خواهد بود متون نوشته شده به زبان دوم را به آسانی بخواند و از این طریق با آن زبان و ویژگی های دستوری آن هرچه بیشتر آشنایی پیدا کند. موارد دیگری که ذهن زبان آموز را در حین خواندن متون نوشته شده به زبان خارجی درگیر می کند، تلاش برای فهم و شناخت ارزش ها، معانی و مفاهیم کلمه ها، عبارت ها، جمله ها و دریافت دانستنی ها و معنی و مقصود پیام نویسنده است. اولین و حیاتی ترین چیزی که فرد برای رسیدن به این درجه از مهارت در زبان دوم به آن نیاز دارد، همانا کتابی است که او را با بهره گیری از متونی اصولی و کارآمد به این مرز از توانش زبانی نزدیک کند.

بیان مسأله

در میان چهار مهارت بنیادین زبانی، مهارت دریافتی خواندن خصوصاً بدین جهت نیازمند توجه است که در محیط های دانشگاهی، راه گشای دانشجویان و دانش پژوهان غیربومی و حتی بومی است. علوم گوناگون بسیار بیش از آن که «گفته» شوند، نوشته می شوند یعنی در جایی ثبت می شوند؛ حتی سخنرانی های دانشمندان مختلف در گردهمایی ها و همایش ها نیز به صورت مجموعه مقالات چاپ می شود و پرواضح است که برای درک آن ها باید به سطح قابل قبولی در مهارت خواندن دست پیدا کرد.

هنگامی که می گوئیم زبان آموز در درک مطلب^۱ خوب عمل می کند، منظورمان این است که می تواند یک متن را به اندازه ای درست و دقیق بخواند که بیشترین اطلاعات ممکن را از متن بگیرد و در عین حال دچار

کمترین میزان بدفهمی شود (سوان^۱، ۱۹۹۰: ۱). چگونگی ایجاد و تقویت مهارت خواندن تابع عوامل گوناگونی است که در این میان، کیفیت متون درک مطلبی که در کتاب درسی آورده می‌شود و نیز تکلیف‌هایی که پیش، حین و پس از آن متون ارائه می‌شود، تعیین‌کننده‌ترین عوامل در خلق و بالا رفتن سطح مهارت زبان‌آموز در خواندن هستند.

مدت‌هاست که بر همه فعالان حوزه آموزش زبان ثابت گردیده‌است که تنها از راه شرح و توصیف دستور یک زبان یا آموزش نحوه صحیح تلفظ واژه‌های آن نمی‌توان موجبات پیشرفت زبان‌آموزان را فراهم کرد. مهارت خواندن نیز از همین اصل تبعیت می‌کند. از این روست که امروزه کمتر می‌توان به تأثیر مثبت روش‌های سنتی امیدوار بود. اینک باید با ابداع روش‌های تازه‌تر و بهره بردن از آن‌ها کتاب‌های موجود را اصلاح نمود یا به تألیف کتاب‌های جدید دست زد. کتاب‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان نیز در نگاه کلی تابع رویکردهای سنتی هستند و جا دارد مورد اصلاح قرار بگیرند یا جایگزین‌های اصولی‌تر و به‌روزتری پیدا کنند. این پژوهش می‌کوشد متون درک مطلب سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۷)، جلد‌های دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی (جامعه المصطفی، ۱۳۸۷-۱۳۹۰)، مجموعه زبان فارسی (صفارمقدم، ۱۳۸۶) و کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی (شورای مؤلفان، ۱۳۹۰) را براساس انگاره نیل اندرسون^۲ (۱۹۹۴، ۱۹۹۹) تحلیل و درجه کارایی آن متون را مشخص نماید. از آن جا که انگاره اندرسون برای آموزش زبان اول، زبان دوم و زبان خارجی، هر سه، مناسب است، کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی (شورای مؤلفان، ۱۳۹۰) مخصوصاً بدین جهت انتخاب شد که

1. M. Swan

2. N. J. Anderson

مشخص شود نویسندگان کتاب‌های آموزشی زبان فارسی به فارسی‌زبانان تا چه حد به پرورش دادن این مهارت در زبان اول‌آموزان اهمیت می‌دهند و آیا روش آن‌ها در آموزش این مهارت بر مبنای یافته‌های روزآمد حوزه زبان‌آموزی هست یا خیر.

نظر به آن‌چه در باب اهمیت خواندن و نقش آن در روند یاددهی و یادگیری زبان عنوان شد، انتظار می‌رود کتاب‌های آموزش فارسی به غیرفارسی‌زبانان، توجه ویژه‌ای به این مهارت داشته باشند. اما نگاهی گذرا به این کتاب‌ها نشان می‌دهد که نویسندگان آن‌ها این میزان از اهمیت را برای این مهارت قائل نشده‌اند. انجام این پژوهش واکنشی است به نارسایی اغلب کتاب‌هایی که در حال حاضر برای آموزش زبان فارسی (و مهارت‌های چهارگانه آن از جمله خواندن) به غیرفارسی‌زبانان استفاده می‌شوند.

هدف از نگارش پژوهش حاضر کمک به ارتقای وجه علمی کتاب‌های آموزش فارسی به غیرفارسی‌زبانان است. این پژوهش قصد دارد تا با آگاهی بخشی و روشن‌گری در این زمینه، راه را برای انتقال هر چه بهتر مهارت خواندن به زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان و مخصوصاً دانشجویان شاغل به تحصیل در ایران، هموارتر کند.

سؤال‌ها و فرضیه‌های پژوهش

سؤال‌های این پژوهش به ترتیب زیر است:

۱. بازنمایی اصول انگاره‌اندرسون در آثار منتخب آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان چگونه است؟
۲. در مجموعه فارسی بیاموزیم (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۷) از کدام اصول انگاره‌اندرسون بیشترین و کمترین استفاده به عمل آمده است؟

۲. در مجموعه آموزش فارسی به فارسی (جامعه المصطفی، ۱۳۸۷-۱۳۹۰) از کدام اصول انگاره اندرسون بیشترین و کمترین استفاده به عمل آمده است؟
۴. در مجموعه زبان فارسی (صفارمقدم، ۱۳۸۶) از کدام اصول انگاره اندرسون بیشترین و کمترین استفاده به عمل آمده است؟
۵. در کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی (شورای مؤلفان، ۱۳۹۰) از کدام اصول انگاره اندرسون بیشترین و کمترین استفاده به عمل آمده است؟

فرضیه های آن نیز بدین قرار است:

۱. کتاب های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان توجه چندانی به یافته های علمی حوزه زبان آموزی و به ویژه انگاره اندرسون نداشته اند.
۲. در مجموعه فارسی بیاموزیم (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۷) از اصل آموزش درک بیشترین و از اصل ارزیابی پیشرفت کمترین استفاده به عمل آمده است.
۳. در مجموعه آموزش فارسی به فارسی (جامعه المصطفی، ۱۳۸۷-۱۳۹۰) از اصل فعال سازی دانش پیشین بیشترین و از اصل ارزیابی پیشرفت کمترین استفاده به عمل آمده است.
۴. در مجموعه زبان فارسی (صفارمقدم، ۱۳۸۶) از اصل گسترش گنجینه واژه ها بیشترین و از اصل افزایش سرعت خواندن کمترین استفاده به عمل آمده است.
۵. در کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی (شورای مؤلفان، ۱۳۹۰) از اصل گسترش گنجینه واژه ها بیشترین و از اصل افزایش سرعت خواندن کمترین استفاده به عمل آمده است.

شیوه پژوهش

نگارنده در این پژوهش توصیفی تحلیلی پس از بازبینی سه جلد نخست مجموعه فارسی بیاموزیم (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۷)، جلدهای دوم تا هفتم مجموعه آموزش فارسی به فارسی (جامعه المصطفی، ۱۳۸۷-۱۳۹۰)، مجموعه زبان فارسی (صفا مقدم، ۱۳۸۶) و کتاب بخوانیم پایه پنجم ابتدایی (شورای مؤلفان، ۱۳۹۰)، متناسب با آخرین تغییرات این کتاب‌ها، آن‌ها را از لحاظ چگونگی و میزان پیاده‌سازی اصول، فنون و زیرفنون معرفی شده در انگاره اندرسون مورد بررسی نقادانه قرار داده است و سپس آن‌ها را از این منظر با یکدیگر مقایسه و بدین طریق میزان کارامدی متون درک مطلب آن‌ها را تعیین نموده است.

مفاهیم و واژگان اختصاصی پژوهش

تعاریفی از مفاهیم و واژگان اختصاصی به کاررفته در این کتاب در ادامه می‌آید:

مهارت زبانی: روال یا شیوه به کار بردن زبان یا قرار گرفتن در معرض آن. معمولاً شنیدن، خواندن، نوشتن و گفتگو را چهار مهارت زبانی می‌نامند. گاه، نوشتن و گفتگو مهارت‌های فعال/تولیدی^۱ و خواندن و شنیدن مهارت‌های منفعل/دریافتی^۲ نامیده می‌شوند. مهارت‌ها اغلب به زیرمهارت‌هایی چون تمیز دادن آواها در گفتار پیوسته یا فهمیدن ارتباط‌های درون جمله‌ها منشعب می‌شوند (ریچاردز و همکاران، ۱۹۹۲: ۲۰۵).

خواندن: اندرسون (۲۰۰۳: ۶۸) خواندن را فصل مشترک و نتیجه تعامل خواننده، متن، روان خوانی و راهبردها قلمداد می‌کند.

درک/درک مطلب: درک مطلب یک فرایند شناختی بسیار پیچیده است

-
1. active /productive skills
  2. passive /receptive skills

و شامل تعامل آگاهانه خواننده و متن در تلاش برای خلق معناست. درک مطلب خود بر چهار قسم است:

۱. درک لفظی^۱: خواندن به منظور فهمیدن، به خاطر سپردن یا به یاد

آوردن اطلاعاتی که به طور صریح در یک قطعه^۲ گنجانده شده است.

۲. درک استنباطی^۳: خواندن با هدف یافتن اطلاعاتی که به طور صریح

در یک قطعه بیان نشده اند و از طریق استفاده از تجربه فردی در

شهود و استنباط قابل درکند.

۳. درک انتقادی یا ارزیابانه^۴: خواندن برای مقایسه اطلاعات یک

قطعه با دانش خود خواننده و ارزش‌های مورد قبول او.

۴. درک حسی^۵: خواندن جهت گرفتن پاسخی احساسی یا هر نوع

پاسخ ارزش‌مدار دیگر از یک قطعه (ریچاردز و همکاران، ۱۹۹۲: ۳۰۶-

۳۰۷).

متن^۶: قسمتی از زبان گفتاری یا نوشتار. یک متن ممکن است از دیدگاه

ساختاری یا نقش‌هایش مورد بررسی واقع شود. فهم کامل یک متن بدون

ارجاع به بافتی که در آن اتفاق می‌افتد، اغلب غیرممکن است (ریچاردز و

همکاران، ۱۹۹۲).

پویش کردن^۷: یک نوع فن تندخوانی^۸ است و خواننده زمانی از آن بهره

می‌برد که قصد یافتن اطلاعات خاصی در متن را داشته باشد بدون این که

لزوماً بقیه متن یا قطعه را بفهمد (همان: ۳۲۲).

1. literal comprehension

2. passage

3. inferential comprehension

4. critical or evaluative comprehension

5. appreciative comprehension

6. text

7. scanning

8. speed reading technique

مرور اجمالی^۱: نوعی سریع خوانی^۲ است و خواننده زمانی از آن استفاده می کند که به دنبال ایده یا ایده های اصلی یک قطعه باشد (همانجا).

راهبرد یادگیری^۳: راه و روشی که زبان آموز برای کندوکاو معانی و کاربردهای واژه ها، قواعد دستوری و دیگر جنبه های یک زبان و با استفاده از راهکارهایی چون تعمیم^۴ و استنباط^۵ اتخاذ می کند (همان: ۲۰۸-۲۰۹).

گنجینه واژه ها^۶: مجموعه ای از لغات اعم از بسیط و غیربسیط.

حال که با ضرورت واکاوی منابع آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان خاصه از منظر مهارت خواندن آشنا شدیم، شایسته است بر مهم ترین دیدگاه هایی که در خصوص مهارت خواندن مطرح شده است، نگاهی گذرا داشته باشیم.

-
1. skimming
  2. rapid reading
  3. learning strategy
  4. generalization
  5. inferencing
  6. vocabulary